

UDK 341.24: 327.82 (497.6) (043.3)
Pregledni članak

DAYTONSKI PREGOVORI – OSTVARIVANJE MOGUĆEG?

Admir Mulaosmanović
Univerzitet u Sarajevu, Institut za istoriju, Sarajevo,
Bosna i Hercegovina

Apstrakt: U radu se na osnovu sjećanja sudionika i literature nastale na temelju istog nastoje prikazati obrisi postavljene scene u američkom gradiću Dayton radi okončanja rata protiv Bosne i Hercegovine. Preko nekolicine događaja osvjetljen je put kojim su hodili međunarodni pregovarači i njihovi timovi i način na koji su uspjeli napraviti okvir za pregovore te kontekst samih pregovora koji su uspješno dovršeni u 'posljednjem napadu'. Iznese su dileme i koncepti strana u sukobu i medijatora. Tekst prikazuje želju 'velikih' da zadovolje vlastite interese, a ne htijenje da u Bosni i Hercegovini dođe do uspostave političkog sistema i odnosa koji bi je vodili ka ozdravljenju i prosperitetu.

Ključne riječi: Bosna i Hercegovina, Dayton, mirovni ugovor, SAD, rat

Abstract: Based on the memory of participants and literature produced on the same topic, the author has attempted to present the contours of an erected stage in the small American town of Dayton, Ohio, in order to end the war against Bosnia and Herzegovina. Through the presentation of a few events, the author has attempted to illuminate the path trodden by the international brokers and their teams, the way that they managed to make the framework for the negotiations, as well as the context of the negotiations themselves which were successfully finished in the "last attack". The author presents dilemmas and concepts of the sides engaged in the conflict and the mediators. The text show the willingness of the "great ones" to satisfy their own interests, without wanting to achieve the implementation of a po-

litical system in Bosnia and Herzegovina and the relations that would lead it towards healing and prosperity.

Key words: *Bosnia and Herzegovina, Dayton, peace agreement, USA, war.*

Uvod

Bosanskohercegovačka kriza počela se odmotavati prema kraju nakon vrhunca genocida nad Bošnjacima koji se odigrao u Srebrenici sredinom jula 1995. godine. Niko od sukobljenih strana više nije imao snage niti mogućnosti za radikalnu promjenu stanja na terenu, a nadolazeći predsjednički izbori u SAD-u tražili su veliki vanjskopolitički uspjeh za predsjednika Clintona u njegovom lovu na drugi mandat. Svi dotadašnji pregovori o postizanju mira u Bosni i Hercegovini slijevali su se u posljednju odlučujuću rundu. Sastanak ministara NATO-a i Rusije u Londonu 21. jula 1995. godine na kojem je odlučeno da Goražde mora biti odbranjeno od napada srpskih snaga imao je specifičnu težinu. Najveće zasluge za ovo 'postignuće' pripisane su američkom državnom sekretaru Warrenu Christopheru koji je do kraja bio odlučan da se, kada je rat u BiH u pitanju, mora „povući crta u pijesku“ aludirajući na govor Busha starijeg iz 1990–1991. o Iraku.¹ Britanci su, s druge strane, najviše razmišljali o ranjivosti i sigurnosti svojih trupa koje su bile stacionirane u bosanskohercegovačkoj enklavi.² Sutradan, 22. jula, u Splitu je potpisana *Splitska deklaracija* između hrvatskog predsjednika Franje Tuđmana i predsjednika Predsjedništva Bosne i Hercegovine Alije Izetbegovića, kojom se otvorio prostor za veće vojno djelovanje protiv velikosrpskih snaga na području obje države.³

Hrvatska je nakon *Bljeska* (operacija Hrvatske vojske od 1. do 3. maja 1995. godine u kojoj je oslobođeno okupirano područje zapadne Slavonije) odlučno pokrenula akciju *Oluja* – otpočela je 4. augusta – i u nekoliko dana oslobodila područje koje su držali pobunjeni Srbi (osim istočne Slavonije) ali i deblokirala Bihać, što je bio nagovještaj velikih oslobodilačkih pokreta u BiH, u sadejstvu Armije BiH, HVO i HV. Radovan Karadžić, vođa pobunjenih Srba u BiH i predsjednik samoproglašene Republike Srpske je pred skupštinu RS-a u Banjoj Luci, 7. augusta rekao da je

¹ Richard Holbrooke, *Završiti rat*. Sarajevo: Šahinpašić, 1998, 75-76.

² Carl Bildt, *Misija mir*. Sarajevo: ZID, 1998, 104.

³ *Izastlanstva Republike Hrvatske, Republike Bosne i Hercegovine, i Federacije BiH: Deklaracija o životvorenju sporazuma iz Washingtona i zajedničkoj obrani od srpske agresije (Split, 22. 7. 1995.)* U: Ivan Bilić-Miroslav Tuđman (ur.), *Planovi, sporazum, izjave o ustavnom ustrojstvu Bosne i Hercegovine 1991-1995*. Zagreb: Udruga Svetog Jurja, 2005, 442.

to "završnica procesa izdaje srpskog naroda zapadno od Drine".⁴ Ovo njegovo protestiranje predstavljalo je predstavu za narod jer se i u pogledu *Oluje*, najvjerojatnije, odigrao „bljesak“ scenario. Naime, još je drugoga dana operacije *Oluja* britanski dobro obaviješteni liberal Paddy Ashdown sasvim otvoreno rekao da je to dio dogovora Tuđman–Milošević iz Karađorđeva.⁵

Alija Izetbegović se, na svoj rođendan (8. august) odlučio na posjetu Bihaću radi susreta sa vojnicima i narodom. General Dudaković, komandant Petog korpusa, već tada izrastao u velikog vojskovođu, dočekaio je Izetbegovića riječima: "Dobrodošli u državu Bosnu i Hercegovinu", na što mu je, uz osmijeh i očito zadovoljstvo Izetbegović odgovorio pitanjem: "Kolika je? Jesmo li je proširili malo?"⁶ Međutim, ova konačna pobjeda nad Abdićem i deblokada Bihaćke krajine nakon dugo vremena (preko 1100 dana) imala je gorak okus zbog pada Srebrenice i Žepe, ali i velikog broja poginulih na što se Izetbegović posebno osvrnuo u obraćanju građanima.⁷

Izetbegović je već u ovom periodu, zbog ukupnih trogodišnjih događanja, potpuno prešao na poziciju lidera bošnjačkog naroda i osnovni interes mu je postao osigurati što bolju poziciju za narod, a briga za BiH je pala na drugo mjesto. Nije se radilo o izdaji ideje Bosne, jednostavno je biološki opstanak Bošnjaka morao zadobiti primat. obraćajući se, telefonski, skupu u Konyai (Turska) rekao je da se prenesu svima istina o stradanju naroda kojeg susjedi napadaju samo jer je muslimanski.⁸ U ovoj izjavi primjećuje se njegova transformacija, od skeptičnih izjava o ulozi vjere/islama u ambivalentnom odnosu Zapada do otvorenih istupa i isticanja islama kao faktora koji "zamrzava" volju međunarodne zajednice. Ova dijagnoza, koliko god je drugi opovrgavali, bila je, nažalost, tačna.

Nova američka inicijativa promovirana je 12. augusta 1995. i bila je na tragu prijedloga Kontakt grupe. Sadržavala je sedam tačaka i predstavljala „posljednji američki pritisak za mir“ kako je Clinton objasnio ovaj prijedlog. Clintonovo povlačenje i neodlučnost u rješavanju „bosanske krize“ u drugoj polovini 1993. mnogi tumače utjecajem knjige Roberta Kaplana *Baklanski duhovi* – knjiga i autor bili su pod

⁴ Nikola Koljević, *Stvaranje Republike Srpske 2. Ratni dnevnik 1993-1995*. Beograd: Službeni glasnik, 2008, 247.

⁵ Miroslav Tuđman, *Vrijeme krivokletnika*. Zagreb: Detecta, 2006, 187.

⁶ Laura Silber-Alan Little, *Smrt Jugoslavije*. Beograd: B92, 1996, 302.

⁷ "Sanjao sam da dođem u Krajinu" (*Obraćanje nakon prve posjete Krajini nakon probijanja obruča – Bihać, 8. 8. 1995.*) U: Alija Izetbegović, *Na razmeđu svjetova. Izjave, obraćanja, poruke, pisma 1990-2003*. Sarajevo: GIK OKO, 2005, 118.

⁸ "U Srebrenici je izvršen masovni pokolj nevinih ljudi" (*Telefonsko obraćanje skupu u Konji – Turska, 5. 8. 1995.*) U: A. Izetbegović, *Na razmeđu svjetova*, 116.

utjecajem prosrpski orijentirane Rebbece West (*Crno jagnje i sivi soko*), spisateljice iz prve polovine 20. stoljeća –na njegovo mišljenje i samo političko djelovanje, jer je na toj osnovi formirao sliku o problemima Balkana i Bosne (historija koju je teško razmrsiti i razumjeti). Richarda Holbrookea, američkog diplomatu i glavnog pregovarača za uspostavljanje mira, mučilo je nekoliko specifičnih aspekata prijedloga Kontakt grupe ali navodno nije nikome govorio o tome, ostavio je te nedoumice samo za sebe i razgovore koji će uslijediti.⁹

Na američku inicijativu Izetbegović je odgovorio svojom inicijativom od 12 tačaka (18. august 1995). Između ova dva dokumenta nije postojala suštinska razlika kada se govorilo o sporazumu kao takvom. Međutim, Izetbegović je naveo da više, nakon Srebrenice i Žepe, mandat UN-a i njegovo rukovođenje Sarajevom nije prihvatljiv. Između ostalog, istakao je i neprihvatanje „paljanskog režima“, ali i potrebu da predstavnik OIK-a (Organizacija Islamske Konferencije) potpiše mogući sporazum. Kontakt grupa, s druge strane, predstavljala je opterećenje američkom timu. Odlučna diplomatska akcija bila je „na čekanju“ ali Holbrookeova *shuttle diplomacija* razbijala je taj okoštali okvir. Novi masakr počinjen od strane srpskih snaga na Markalama 28. augusta (ubijeno 37, ranjeno 90 civila) preokrenuo je stvari i među Europljanima. Karadžić i Mladić su ubrzo pred Međunarodnim sudom optuženi za ratne zločine. Dalje se više nije moglo gledati što se događa u Bosni i Hercegovini.

Holbrooke je bio nemilosrdan u definiranju reakcije Generalnog sekretara UN-a, Boutrosa Ghalija koji je svojom dvosmislenom izjavom rekao da se ne treba ništa poduzimati, dok je on osobno smatrao da je „brutalna tupoglavost bosanskih Srba pružila neočekivanu posljednju šansu da se uradi ono što je trebalo uraditi tri godine ranije“.¹⁰ Prilika u prethodne tri godine bilo je i previše. Postavlja se pitanje zašto je ovo, pak, bila posljednja šansa, jer je zastrašujućih zločina bilo i ranije, a Srebrenica je još bila „svjež“a. Za pretpostaviti je da je američka odlučnost, ali i volja novog francuskog predsjednika Jacques Chiraca pobijedila „nevjerne Tome“ u međunarodnoj zajednici i okrenula stvari u korist pravih i snažnih zračnih udara radi okončanja rata u BiH. Chirac je u očima Clintona bio mnogo jasniji od Mitteranda i želio je oštriju politiku prema Srbima. Nakon majskih događaja i zarobljavanja UN vojnika od strane Srba te njihovog stavljanja u ponižavajući položaj, Clinton je Chiracu čak rekao da ukoliko zračni udari ne daju rezultat treba ukinuti embargo čemu se bivši pariski gradonačelnik nije opirao.¹¹

⁹ R. Holbrooke, *Završiti rat*, 78.

¹⁰ *Isto*, 96.

¹¹ David Owen, *Balkanska odiseja*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada-Hrvatski institut za povijest, 1998, 656.

Izetbegović je iz Mostara, čuvši za događaj na Markalama, poslao poruku u kojoj je rekao da je spreman upotrijebiti sva sredstva koja stoje na raspolaganju da se izvuče iz ove situacije. “Što se tiče današnjih ubica, njima poručujem da ćemo im vratiti ravnom mjerom, i to uskoro. Taj dan nije daleko” – poručio je.¹² Prelazio je rubikon. Prijetnje koje je izrekao bile su ozbiljne, ali i ostvarive zbog oružja koje je Armija BiH dobivala već duže vrijeme, pretežno od Irana. Amerikanci su pred tom činjenicom zatvarali oči smatrajući da Armija R BiH ima legitimno pravo naoružavati se jer je u podređenom položaju. Približavanje najgorog razdoblja rata bila je pred svima. Ukoliko Armija BiH krene stopama Karadžićeve vojske, sve je moglo nestati u totalnom haosu i nasilju. OIK je već bio uključen u pregovore i njihovi predstavnici su u Parizu čekali Izetbegovićev dolazak. Mogućnost polarizacije svijeta kao da je visila u zraku. Da li zbog toga ili Holbrookeove „posljednje šanse“ zračni udari na položaje srpskih snaga su tih dana pokrenuti.

Izetbegovićev nastup u Parizu kada je obukao široku kaki uniformu uz maramu i prepoznatljivu beretku na kojoj je bio bosanski grb sa šest ljiljana, trebao je biti odlučna poruka prisutnima i dovoljno jasna izjava bosanskohercegovačkog lidera o njegovoj viziji predstojećeg perioda.¹³ Vjerojatno je povezivao mostarsku izjavu sa svojom pozicijom što i nije slutilo na dobro. Domaćine, posebno američku ambasadoricu Pam Harriman, uvelike je iznenadio ovaj Izetbegovićev *oufit a la Castro* ili Arafat.

Uvertira

Nakon *Oluje* predsjednik SAD-a Bill Clinton lično je zadužio Tony Lakea, savjetnika za nacionalnu sigurnost, da osmisli mirovni plan i postavi Holbrookea na čelo tima. Čak je stavio i veto na odluku Kongresa o skidanju embarga na oružje jer je želio još jednom pokušati sa pregovorima.¹⁴ Već je tokom jula na terenu postojala znatna diplomatska aktivnost koju su događaji samo potpirivali. Obaranje koncepta „dvostrukog ključa“ (da za zračne udare odobrenje trebaju dati generalni sekretari OUN-a i NATO-a) bilo je od velikog značaja američkoj administraciji i uspješno su išli ka tome cilju.¹⁵ Pored Holbrookea u završni pokušaj postizanja okončanja

¹² “Ubicama ćemo vratiti ravnom mjerom” (*Izjava za Radio Mostar povodom masakra na Markalama, Mostar. 28. 8. 1995.*) U: A. Izetbegović, *Na razmeđu svjetova*, 123.

¹³ R. Holbrooke, *Završiti rat*, 99.

¹⁴ Bill Clinton, *My Life*. New York: Alfred A. Knopf, 2004, 667.

¹⁵ Derek Chollet, *Tajna povijest Daytonu*. Zagreb: Golden marketing-Tehnička knjiga, 2007, 66-67.

rata uključio se još jedan diplomata. Radilo se o Carlu Bildtu, švedskom diplomati koji je tokom juna postao saradnik Thorvalda Stoltenberga. Još dugo vremena nakon uključivanja Bildt je kreirao međunarodnu politiku u BiH jer je bio i prvi Visoki predstavnik i međunarodni mirovni koordinator. Svojim aktivnostima ovaj dvojac doveo je *strane* za pregovarački stol.

Početak septembra 1995. godine bio je u znaku snažnih zračnih udara, ali i odlučnih koraka ka uspostavljanju mira u BiH. Jedna dilema je, ipak, postojala – pozicija Alije Izetbegovića prema budućnosti Bosne i Hercegovine. S tim u vezi Holbrooke mu je sasvim izravno postavio pitanje koje je u suštini bilo – da li želite jedinstvenu Bosnu sa slabom središnjom vladom ili podjelu? Izetbegović kaže da je odmah, prilikom toga razgovora u američkoj ambasadi u Parizu, odgovorio da želi „ovo prvo“.¹⁶ Američki diplomata, pak, kaže da Izetbegović nije dao odgovor odmah, što zbog navodne smušenosti, inzistiranja na zračnim udarima i nedefinirane poslijeratne politike, no rekao je da je jedinstvena BiH cilj i da prihvata visoku autonomiju srpskog dijela.¹⁷

Temelji su bili postavljeni. Srpska strana je konačne odluke i teret prenijela na Miloševića, što je potvrdila i Srpska pravoslavna crkva (SPC), čime je pregovaranje bilo definitivno deblokirano.¹⁸ Holbrooke je uspio izbiti poluge odlučivanja iz Karadžićevih ruku i predati ih ponovo Miloševiću, kojem bi „paljanski“ Srbi bili tek dio delegacije na pregovorima.¹⁹ U Beogradu je srbijanski predsjednik dočekaio Holbrookea sa dokumentom usuglašenim sa „paljanskim rukovodstvom“ i pozicijom obnovljene moći.²⁰ Nakon ovih razgovora Izetbegoviću je, tokom susreta u Ankari 4. septembra, isporučen račun za njegovo prihvaćanje “visokog stepena autonomije srpskog dijela” u vidu Holbrookeovog inzistiranja da se prizna RS. Izetbegović je, kako kaže u svojim memoarima, odbio ovaj Holbrookeov zahtjev.²¹

Holbrooke, pak, o ovome ponovo svjedoči nešto drukčije. Izetbegović se dugo opirao i govorio da je to neprihvatljivo. “Ime je kao nacističko ime”, rekao je Izetbegović ali, ipak, na kraju je prihvatio rješenje jer se ostalim tačkama dogovora dobivala država (tri tačke koje je Milošević prihvatio, a govore o državnosti i kontinui-

¹⁶ Alija Izetbegović, *Sjećanje*. Sarajevo: GIK OKO, 2005, 259.

¹⁷ R. Holbrooke, *Završiti rat*, 100.

¹⁸ Čelnici SRJ i Republike Srpske: *Sporazum o zajedničkom izaslanstvu na mirovnim pregovorima o BiH (Beograd, 1995 .8 .29.)* U: Bilić-Tuđman, *Planovi, sporazumi, izjave o ustavnom ustrojstvu Bosne i Hercegovine 1991-1995*, 446.

¹⁹ Mate Granić, *Vanjski poslovi. Iza kulisa politike*. Zagreb: Algoritam, 2005, 120.

²⁰ C. Bildt, *Misija mir*, 153-154.

²¹ A. Izetbegović, *Sjećanje*, 262.

tetu BiH). Muhamed Šaćirbegović, bosanskohercegovački ministar vanjskih poslova, nakon duge pauze izvjestio je da se ime RS prihvata.²² Izetbegović je ipak dvojio tako da je, nekoliko dana poslije, trebala dodatna intervencija na dan potpisivanja sporazuma u Genevi koji su potpisali ministri vanjskih poslova Šaćirbegović, Granić i Milutinović.²³ Dana 8. septembra, tokom samih pregovora, Christopher je nazvao Izetbegovića iz Geneve i rekao mu da se dokument treba prihvatiti jer će SAD stati iza Bosne, no cijena je bilo prihvaćanje RS-a.²⁴

Odbijanje, dakle, nije bilo opcija. Bilo je izvjesno da će dogovor o budućnosti države biti postignut. Pred svima je bila već spomenuta runda razgovora u Genevi između ministara vanjskih poslova BiH, Hrvatske i Srbije. Na njemu je usvojen omjer koji je još Kontakt grupa definirala, a što je kasnije u Daytonu samo potvrđeno. Teritorijalna raspodjela na dvoentitesku BiH u odnosu 51:49 i nepodijeljeno Sarajevo ovom sastanku su dali značaj, tako da je figurirao kao jedan od najznačajnijih u toku pregovaranja od početka agresije i rata u BiH. Izetbegović je, nespokojan i nezadovoljan, građanima BiH u članku za *Oslobođenje* pokušao pojasniti šta je dobitak ovih pregovora i zašto se trebaju prihvatiti dogovorene točke.²⁵

Holbrooke je, u međuvremenu, na dramatičnom sastanku u Beogradu sa Miloševićem postigao dogovor o prekidu vatre i „skidanju okova“ sa Sarajeva.²⁶ Pregovorima su bili prisutni i Karadžić i Mladić, ali vještim diplomatskim manevrima „američki buldožer“ uspio je da ih neutralizira i prisili na potpis. Bio je vrlo sretan zbog postignutog.

Važna sjednica Skupštine BiH od 17. do 18. septembra na kojoj se trebala progutati gorka pilula, a to je postojanje političko-administrativnog entiteta zvanog *Republika Srpska*, kao i ranije sjednice održavane povodom mirovnih prijedloga međunarodne zajednice (Owen-Stoltenbergov plan, Plan Kontakt grupe) bila je burna i opterećena rezultatima dogovora. Malo je bilo onih kojima je bila prihvatljiva tvorevina nastala na genocidu i etničkom čišćenju. Izetbegović je kao i ranije u izlaganju tokom diskusije nastojao pridobiti zastupnike za prihvaćanje plana.

Neki ljudi svojevremeno zamjerili su mi kad sam rekao da cjelovitu Bosnu, u koju se mi zaklinjemo, niko ne garantira. Jer, danas niko niko-

²² R. Holbrooke, *Završiti rat*, 134.

²³ *Isto*, 144.

²⁴ A. Izetbegović, *Sjećanje*, 264-265.

²⁵ “Bio je to klasični kompromis” (Članak za “*Oslobođenje*” – Sarajevo, 10. 9. 1995.) U: A. Izetbegović, *Na razmeđu svjetova*, 124-125.

²⁶ R. Holbrooke, *Završiti rat*, 156-157.

me ništa ne garantira. Svako kaže: pokušajte, borite se, izborite se. Stoga i ovo ovdje što ja kažem, hoće li Republika Srpska početi nestajati i hoće li se njeno nestajanje nastaviti ili neće, zavisi od toga jesmo li mi u stanju da vojno idemo dalje. Imamo li dovoljno snage i hrabrosti da to radimo i, posebno, da li ćemo biti u stanju da na dijelu Bosne koji mi kontroliramo napravimo jedan uzoran primjer države, primjer demokratskog i ekonomskog razvijenog društva, da li ćemo sredstva koja će nam dati svijet danas-sutra pretvoriti u neke fabrike ili u kola i vikendice, hoćemo li ga pokrasti, ili ćemo ga upotrijebiti za narod i za dobro, hoćemo li mi sve to biti u stanju da uradimo.(...) ²⁷

Izetbegović je uspio uvjeriti parlametarce, ali i javnost koja je bila na izmaku snaga. Rat je za sve predugo trajao i svako rješenje se činilo dobrim. Nakon dogovorenih principa Holbrooke je bio spreman ići i korak dalje ne bi li se definirale funkcije države, njene institucije i slično. Septembarske diplomatske vratolomije, zapravo, držale su pregovarače u stalnoj napetosti, a dogovor na samom rubu propasti. Sve je bilo skoro izvjesno, ali zadnji koraci koji su se trebali poduzeti na putu prema okončanju neprijateljstava i završetku rata nisu bili na vidiku. Izetbegović je o ovim Holbrookeovim pokušajima dao vlastito viđenje i sazeo razloge koji su, prema njemu, usporavali proces.

Holbrooke je najavio sastanak u New Yorku na kojem se trebao napraviti korak dalje u odnosu na Genevu gdje bi se precizirale centralne institucije, podjela nadležnosti između države i entiteta, kompetencije Vijeća ministara i način izbora Predsjedništva i Skupštine BiH. Holbrookeov tim je tijesno surađivao sa Šaćirbeyom i većina stvari je išla dobro tako da su nacrtom, koji je bio završen 22. septembra, u BiH bili uglavnom zadovoljni. No, Izetbegović pokušava pokazati Miloševiću logiku i konkretne poteze.

Sada je trebalo uvjeriti Miloševića. Američka ekipa, u sastavu Owen, Hill i Pardew, otputovala je 23. septembra u Beograd na razgovore. Milošević ih je pustio da se prvo bore sa Karadžićem i njegovima, koji nisu htjeli čuti o nekakvim državnim institucijama. Kada su se pregovarači dobro umorili i shvatili u kakvom su se čudu našli, Milošević je odstranio bosanske Srbe i, kao "mirotvorac" i čovjek "dobre volje", prihvatio mnogo od onoga što su Karadžići kompanija odbijali. Ali ne i sve. Ako ste papir nakon Miloševićeve intervencije upoređivali sa Karadžićevim zahtje-

²⁷ "Zlo se ne može ukinuti deklaracijom" (*Učešće u raspravi na sjednici Skupštine RBiH – Sarajevo, 18. 9. 1995.*) U: A. Izetbegović, *Na razmeđu svijetova*, 128-129.

vima, on je bio dobar. Ako ste ga upoređivali sa onim sa čime su Amerikanci krenuli u Beograd, on je bio apsolutno neprihvatljiv.²⁸

Izetbegović ovakvim pojašnjenjem daje suštinsku poziciju srpske strane tokom skoro svih pregovora u kojima jedno radikalno krilo traži maksimum (Karadžić) dok drugo (Milošević) djeluje kao umjereno i trezveno. S obzirom na to da su svi nastojali varati, mora se zaključiti da su Srbi, ipak, varali bolje.

Teško ostvareni preduvjeti tokom dramatičnih nekoliko dana u New Yorku (22.–26. septembra) američku administraciju usmjerili su ka pripremi završnice pregovora i potpisivanju sporazuma. Iako su Srbi pravili velike probleme, još veći su izbijali zbog loših odnosa između Izetbegovića i Šaćirbeya, sa jedne, te Silajdžića sa druge strane. Silajdžić je, prema Holbrookeu, nastojao osigurati vlastitu političku poziciju. Tokom boravka američke delegacije u Sarajevu (Hill, Perdew i Owen) čak su imali odvojene sastanke sa predsjednikom Predsjedništva i premijerom na Silajdžićevo inzistiranje. Ipak, obojica, i Izetbegović i premijer, prihvatili su izmjene postignute u Beogradu sa Miloševićem (23. septembra).²⁹

Odlučeno je da 1. novembra 1995. delegacije dođu u gradić Dayton (vojna baza Wright-Patterson) gdje će u miru moći dogovoriti detalje koji su ostali nerazriješeni. Iako je, dakle u zadnjoj trećini septembra postignut napredak i sporazum, većina pitanja žučno je diskutirana tokom novembra i izgledalo je kao da se krenulo sa mrtve tačke. Interesantno je, da je prilikom susreta u New Yorku (24. oktobar) dvojica Izetbegović-Tuđman sa američkim predsjednikom radi dogovora o Federaciji, Clinton sugerirao da obojica odu u Moskvu i dobiju podršku od Jeljcina što će biti i snažna poruka Srbima o njegovoj podršci mirovnom procesu. Dan prije dogodio se susret Clinton–Jeljcin u New Yorku tako da je ova inicijativa bila vrlo svježna. I Tuđman i Izetbegović su pristali da to učine. Clinton je ponudio avion predsjedniku Predsjedništva da bi mu olakšao putovanje.³⁰ Izetbegović nije imao vlastiti/vladin avion kao Tuđman i ova podrška mu je sasvim koristila.

Sve to vrijeme Tuđman je živio u uvjerenju da mu je dano pola Bosne. Ako ne odmah, mislio je, onda za određeni broj godina ostvarit će se ta ideja o Banovini. U tom vlastitom snu (koji nije bio potpuno nerealno) stalno je ponavljao da je dobio mandat europeizacije Bošnjaka, što će reći kroatizacije kako je jednom sam to definirao, pa čak to ponovio u jednom intervjuu sredinom septembra. Izetbegović je, upitan o tome, odgovorio na vrlo lucidan način iako je, kako je navedeno, smatrao da Tuđman ne govori totalne besmislice.

²⁸ A. Izetbegović, *Sjećanje*, 273.

²⁹ Vidjeti: R. Holbrooke, *Završiti rat*, 184.

³⁰ *Isto*, 216.

(...) Mislim da nije uredu dijeliti svijet na Evropljane i na ostali dio svijeta, uvredljivo je to za ostale. Znam da se mnogi narodi i ljudi u svijetu vrijeđaju na takvu kategorizaciju. Konačno, Evropljani su i Karadžić i Mladić, pa i onaj general što je pucao na mostarski Most. I on je Evropljanin, ali to ništa nije pomoglo. Mislim da ljude treba dijeliti na civilizirane i barbare i da je to jedina prava podjela (...).³¹

No, ovakvi Tuđmanovi pogledi imali su tragične posljedice. Zbog toga je i funkcioniranje Federacije u narednom periodu bilo problematično, a Mostar je p/ostao žarište političkih problema.

Pregovori u vojnoj bazi Wright-Patterson

Već 28. oktobra, pri američkoj misiji u UN-u, Holbrooke se susreo sa bosansko-hercegovačkom delegacijom (Šaćirbegović i američki odvjetnik kojeg je angažirala bh. vlada Paul Williams) želeći pripremiti Bosance da pregovorima daju „jednu stratejsku notu“.³² Ovime se svjedočilo kako SAD nema namjeru pustiti pregovore iz ruku i tako ih učiniti nedjelotvornim.

Dolaskom u Dayton šefovi timova obratili su se na svečanom otvaranju konferencije, kurtoazno i učtivo, ostavljajući nerealne utiske za medije. Na sastanku sa Christopherom trojice predsjednika izrežirano je njihovo međusobno rukovanje, fotografija napravljena za javnost, a tom prilikom, državni sekretar izložio je četiri uvjeta za dogovor – jedinstvena država BiH, uzimanja u obzir „specijalne historije i značenja“ Sarajeva, odgovornost ratnih zločinaca i pitanje istočne Slavonije.³³

Izetbegović je nakon zahvale američkoj vladi i narodu ponovio stavove u osam tačaka prihvaćenih na sjednici Izvršnog odbora SDA u Fojnici (20. novembar), a koji su bili mala modifikacija i razjašnjavanje dvanaest tačaka od 18. augusta, da bi na kraju pozvao Miloševića da spriječi progone civila iz Banje Luke koje vrše Mladićeve snage.³⁴ Inače je, zbog nemogućnosti da Karadžić i Mladić idu na pregovore, na „srpskoj skupštini“ u Bijeljini 23. oktobra odlučeno da njih u Miloševićevom timu

³¹ Alija Izetbegović, *Govori, pisma, intervjui '95*. Sarajevo: Šahinpašić, 1998, 149.

³² D. Chollet, *Tajna povijest Dayton*, 284.

³³ R. Holbrooke, *Završiti rat*, 239.

³⁴ „Odlučni smo u nastojanju da se postigne pravičan i trajan mir“ (*Obraćanje na svečanom otvaranju Mirovne konferencije o BiH – Dayton, 1. 11. 1995.*). U: A. Izetbegović, *Na razmeđu svjetova*, 137.

predstavljaju Krajišnik, Koljević i Buha.³⁵ I oni su, također, stigli sa „platformom“ koja je prema, Bildtu, dosta odstupala od dogovorenih principa.

Prvi problemi i nesporazumi nastali su između Bošnjaka i Hrvata zbog suprotnih koncepata i razmišljanja o Federaciji BiH. Komšić navodi da je delegacija Federacije u Daytonu odmah bila podijeljena, Hrvati (Zubak i Prlić) nisu htjeli prenijeti nikakve ovlasti na BiH i smatrali su da je Federacija država, a da će i RS biti država koja će se brzo odvojiti.³⁶ Izetbegović i Silajdžić su zatražili da se ova situacija razriješi prije početka pregovora sa Srbima, a zadatak je povjeren Michaelu Steineru, drugom čovjeku njemačke delegacije i članu Kontakt grupe.³⁷ Problem Federacije bilo je, između već naznačenih Tuđmanovih opcija, i neriješeno pitanje istočne Slavonije. Tuđman je Federaciju držao u ‘šahu’, sve dok nije uspio dogovoriti mirnu reintegraciju ovoga dijela Hrvatske.³⁸

No pored ovih nesporazuma postojali su i oni između američkog tima i Kontakt grupe. Prema Holbrookeu, Christopher je bio svjestan problema koje mogu imati sa Europljanima i nastojali su ih preduprijediti.³⁹ Za Europljane, pak, američko pokazivanje mišića nije bio put za postizanje dobrog i kvalitetnog sporazuma, posebno zbog velikog oslonca na vojni pritisak, a ne na rješenja kojima bi civilne vlasti bile ojačane.⁴⁰

Natezanje i odugovlačenje, tako bi se moglo definirati pregovore u vezi sa Federacijom. Tuđman je, ipak, bio svjestan kako mora poduprijeti Federaciju što je i učinio prihvativši je kao ‘manje od dva zla’.⁴¹ Materijal koji je sačinio Michael Steiner kružio je između delegacija na koji se dodavalo i oduzimalo. Mukotrpno iznalaženje rješenja bilo je završeno 8. novembra kada je Steiner ponudio *Sporazum o oživotvorenju Federacije BiH*.⁴² U općim načelima sporazuma naglašeno je da je «Potpuna uspostava Federacije Bosne i Hercegovine bitan preduvjet za mir u Bosni i Hercegovini. Bez snažne Federacije koja u cijelosti funkcioniра, kao jedne od dva sastavna entiteta Bosne i Hercegovine, Daytonski bliski razgovori ne mogu proizvesti traj-

³⁵ C. Bildt, *Misija mir*, 181.

³⁶ Ivo Komšić, *Preživljena zemlja. Ko je, kada i gdje dijelio BiH*. Zagreb: Prometej, 2006, 400-401.

³⁷ R. Holbrooke, *Završiti rat*, 238.

³⁸ C. Bildt, *Misija mir*, 188; R. Holbrooke, *Završiti rat*, 240.

³⁹ R. Holbrooke, *Završiti rat*, 238.

⁴⁰ C. Bildt, *Misija mir*, 186.

⁴¹ D. Chollet, *Tajna povijest Daytonu*, 295.

⁴² A. Izetbegović, *Sjećanje*, 293.

no mirovno rješenje”.⁴³ Preduvjet je, dakle, bio osiguran na papiru, a za pregovore to je bilo sasvim dovoljno.

Pozicija bosanskohercegovačkih Srba bila je vrlo loša. Većina pregovarača se prema njima odnosila s određenim prijezirom i nipodaštavanjem. Krajišnika je dosta ljutilo što uopće nisu uključeni u razgovore i što nemaju informacija o toku pregovora i postignutim rezultatima. Slao je pisma Miloševiću koje je ovaj nepročitane bacao u korpu za otpad: “Ne obraćajte pažnju na te tipove”, govorio je.⁴⁴ Vjerovatno je opet hinio.

Milošević se dosta trudio da svojim šarmom i „širinom pogleda“ postigne političke probitke. “Društveni Milošević koji može da popije lako je uspostavljao odnos sa svojim sagovornicima, dok Izetbegović nije pokazivao nimalo interesa za druženje sa posrednicima ili drugim stranama, osim kada je to bilo neophodno”, prenijeli su Little-Silber i tako dijagnosticirali ponašanje dvojice predsjednika.⁴⁵ Izetbegovića je, zapravo, puno toga mučilo i nerviralo.⁴⁶ Napredak nije bio vidljiv, a dani su brzo prolazili. Ovime se pokazivao i karakter osobe. Kod Izetbegovića se dalo primijetiti da nosi na svojim plećima tegobe kroz koje, u prvom redu, prolazi bošnjački narod dok je Miloševiću to bila kulisa gdje je mogao iskazati vlastite mogućnosti.

Holbrooke je bio vrlo posvećen, a izgleda da je znao procijeniti ljude. Ovakvim postupkom omekšao je Izetbegovića koji određene stvari, jednostavno, nije mogao prihvatiti. “Izgledalo je da misle da će se stvari jednostavno rešiti s nekoliko sastanaka, kao da je ceo sukob bio lična svađa. U stvarnosti, nas su razdvajala ogromna groblja i hrpe leševa”, osvrnuo se Izetbegović kasnije na Daytonске pregovore.⁴⁷ Koliko je Izetbegović postajao odsutan i povučen u sebe svjedoči i epizoda sa odlaskom na nogometnu utakmicu između dvije univerzitetske ekipe. Ideja je bila Šaćirbeyeva, a Holbrookeu nije bilo drago da se to uradi, no, bosanski dvojac je otišao. Na povratku

⁴³ *Daytonski sporazumi: Sporazum o oživotvorenju Federacije Bosne i Hercegovine (Dayton 10. 11. 1995.)* U: Bilić-Tuđman, *Planovi, sporazumi, izjave o ustavnom ustrojstvu Bosne i Hercegovine 1991-1995*, 454.

⁴⁴ R. Holbrooke, *Završiti rat*, 245.

⁴⁵ L. Silber - A. Little, *Smrt Jugoslavije*, 313.

⁴⁶ Ja sam izgubio i ono malo optimizma sa kojim sam došao u Dayton. Slabo sam jeo i spavao, lupanje srca budilo me noću. Izgleda da je moje stanje primjetio Holbrooke jer mi je nakon današnjeg razgovora (misli na 10. novembar, op.a.) prišao i učinio neočekivanu ponudu: da jedno od moje djece dode u Dayton i bude sa mnom. Odbio sam, ali sam iz ove ponude zaključio da Holbrooke nije pesimist kao ja i da nema namjeru lahko odustati. U: A. Izetbegović, *Sjećanje*, 298.

⁴⁷ L. Silber - A. Little, *Smrt Jugoslavije*, 314.

„buldožer“ je pitao predsjednika Predsjedništva ko je pobijedio, na što mu je Izetbegović odgovorio – „Ne znam, mislim da su ljudi u crvenim dresovima”.⁴⁸

Razlike između trojice predsjednika bile su intrigantne. Izetbegovićev očaj oslikavao se u njegovom djelovanju i nije bio prijatno društvo. Dapače. Milošević, s druge strane, kao da je živio svoje najbolje dane. Sklon zabavi, pijančenju i humoru predstavljao je sebe kao čovjeka koji se nalazi „iznad balkanskih sitnih duša“, nastojao je pokazati prijezir prema južnoslavenskim pregovaračima i njihovim potezima kao nedoraslim i djetinjastim. „Rekao sam vam da te idiote s Pala ne dovodite na sastanke... Oni imaju više zajedničkog s bosanskim Muslimanima nego s nama“ (mislio je na Srbijance, op.a.) rekao je Holbrookeu nakon mučnih pregovora o mapama.⁴⁹ Otrgnut od „srpskih mudrih glava“ koje su snivale velikosrpske snove oslobodio se i počeo pokazivati i drugu stranu karaktera. Je li glumio ili ne, teško je reći, no, ostavljao je najbolji utisak. Rješenje Sarajeva koje je „dao“ Bošnjacima možda ide u prilog tvrdnji da je pod svaku cijenu želio pokazati da je džentlmen i „gazda“.

Tuđman je, pak, imao svoja „huntingtovke“ polazišta. Srbi su mu namjeravali otkinuti značajan komad zemlje, ali zbog fiks-ideje o sukobu civilizacija, nastojao je postići historijski sporazum kojim bi prodor islama bio spriječen, a podjela Istoka i Zapada definitivna. Zbog toga je Milošević za njega bio „Slobo“, a međusobni razgovori bili su im prijatni. Sve nevolje koje su Hrvati iskusili (Vukovar, Dubrovnik i druga mjesta) trebalo je smatrati kolateralnom štetom, „mreškanjem beznačajnih događaja na dubokim strukturama povijesne zbiljnosti“. „Krizu je imala duboke korene koji dosežu čak do podele Rimskog carstva“, izrekao je svoje neutemeljeno mišljenje, želeći, valjda, naglasiti da se treba vratiti do toga vremena i poništiti historiju koja se odvijala tokom jednog i pol milenija.⁵⁰

Nakon sređivanja stvari u pogledu Federacije (bacanja problema pod tepih), otvoreni su pregovori o mapama. To je bio i najteži zadatak i svi su znali da dogovor ovisi upravo o rješenju teritorijalnog razgraničenja. Bilo je teško i napeto. Mape koje su nudene od srpske ili bosanske strane nikako nisu mogle biti usuglašene. Čekao se pravi trenutak za „američku mapu“. Vrhunila su tri velika problema: Goražde, Sarajevo i Brčko.⁵¹ Američki tim izradio je i skicu ustava, dosta suprotan onome što je Kontakt grupa zagovarala, ali njihova volja da se sve pokrene bila je jača od nastavka cjepidlačenja i natezanja svih sa svima.⁵²

⁴⁸ R. Holbrooke, *Završiti rat*, 247.

⁴⁹ R. Holbrooke, *Završiti rat*, 257.

⁵⁰ L. Silber – A. Little, *Smrt Jugoslavije*, 316.

⁵¹ R. Holbrooke, *Završiti rat*, 273.

⁵² C. Bildt, *Misija mir*, 207.

Srpska strana, njen bosanskohercegovački dio, nije bila zadovoljna prijedlozima ustavnih rješenja, a dolazila su, kako su smatrali sve lošija i lošija. Do 19. novembra Milošević je već bio prihvatio vojni dio sporazuma i uvjeravao je Koljevića i Krajišnika o dobro izbalansiranom aneksu.⁵³ Za Sarajevo su već postojala dva prijedloga; federalni distrikt i jedinstveni grad u okviru Federacije BiH, a za Brčko je preovladavajući stav bio da pripadne RS-u.

Bosanska delegacija se raspadala. Silajdžić se osjećao izoliranim od strane Izetbegovića i Šaćirbeya, a Holbrooke je nastojao da ga vrati u pregovore na način da izravno razgovara sa Miloševićem. Prigovorio je Izetbegoviću i Silajdžiću da su htjeli jedinstvenu državu, a da nisu spremni da pregovaraju i približe se Srbima i Hrvatima.⁵⁴ Zapravo je bilo tačno, a posebno se to odnosilo na Izetbegovića, da su najčešće razgovori koje je vodila bosanska (bošnjačka) delegacija potencirali pravdu kao preduvjet političkog rješenja.

Uzaludno zanovijetanje, svakodnevna žalopjka, kako su neki tumačili zahtjev za pravdom, nije moglo dati rezultate, trebalo je pokušati osmisliti praktični pristup. Izetbegoviću je to teško padalo, a Silajdžić je bio jedina opcija. Holbrooke je uspio u svome naumu. Na pitanju koridora za Goražde, nakon dugo natezanja i 'salveta shuttle' diplomatije Silajdžić i Milošević, uz Izetbegovićev telefonski blagoslov, sjeli su da razgovaraju.⁵⁵ Koridor za Goražde izazvao je ogromno suprotstavljanje između Izetbegovića i Silajdžića, no, pronaden je zahvaljujući generalu Wesley Clarku tako da je među pregovaračima dobio naziv *Clarkov put*. Ipak, dogovor su postigli Silajdžić i Milošević.⁵⁶ Povodom ove epizode Holbrooke je izvukao interesantne zaključke o Izetbegoviću:

(...)Izetbegović je devet godina proveo u zatvoru i u tolikoj mjeri nije lider vlasti koliko lider pokreta. Pokazuje malo razumijevanja ili zanimanja za ekonomski razvoj ili modernizaciju – stvari koje mir može donijeti. Mnogo je pretrpio zbog svojih ideala. Za njega Bosna je više apstrakcija a ne nekoliko miliona ljudi koji silno žele mir (...)⁵⁷

Ovo Holbrookeovo zapažanje je izuzetno. Skica koju je dao o Izetbegoviću, vjerojatno, najbolje oslikava poziciju predsjednika Predsjedništva. Jedina zamjerka bi

⁵³ N. Koljević, *Stvaranje Republike Srpske* 2, 406.

⁵⁴ R. Holbrooke, *Završiti rat*, 279-280.

⁵⁵ *Isto*, 281.

⁵⁶ C. Bildt, *Misija mir*, 223.

⁵⁷ R. Holbrooke, *Završiti rat*, 285-286.

mogla biti da je umanjio Izetbegovićevu zanimanje za ekonomski prosperitet stanovništva BiH. Svakako, nije mu to bio prioritet, ali nije bilo ni na marginama.⁵⁸

Brčko je, s druge strane, Srbima bilo značajno radi što šireg koridora koji bi povezivao istočni i zapadni dio njihovog entiteta i bili su vrlo uporni u zahtjevima po ovom pitanju. Britanci su podržavali ovaj zahtjev, iako je Izetbegović upućivao strjelice prema njima, a ni Silajdžić nije ostajao po strani. Izetbegović ih je podsjetio da je Milošević prihvatio plan Kontakt grupe koji ne sadrži nikakvu odredbu o koridoru.⁵⁹ Europljani, posebno Britanci, igrali su neku svoju igru i imali vlastite interese. Brendan Simms navodi da je, između ostaloga i zbog ovakvog pristupa, Holbrooke imao veoma hladan odnos sa Britancima, a britansku pregovaračicu Pauline Neville-Jones otvoreno je prezirao.⁶⁰ Pola godine nakon potpisivanja *Daytonskog sporazuma*, Holbrooke ih je optužio da žele podjelu zemlje. Odgovorila mu je gospođa Neville-Jones niječući njegov stav.⁶¹

Problem Brčkog bio je povezan i sa navodnim dogovorom Tuđmana i Miloševića da Posavina pripadne Srbima (čime bi koridor bio vrlo dobro osiguran), a da istočna Slavonija bude reintegrirana brzo i potpuno. Pitanje Posavine i spomenutog dogovora, po Komšiću, bilo bi pogubno tako da je uvjeravao Izetbegovića da to omete.⁶² Ni Krešimir Zubak, predsjednik Federacije nije se slagao sa ovakvim aranžmanima i prijetio je da neće potpisati sporazum, no, prema Bildtu, ovaj dogovor je bio veoma čvrst.⁶³

Preokret za Sarajevo izrežirao je sam Milošević kada je tri dana prije potpisivanja sporazuma povukao strateški potez koji je čuvao za najbolji trenutak. "Izetbegović je zaradio Sarajevo ne napuštajući ga. On je tvrd tip. To je njegovo", rekao je uz opasku da se ništa ne govori srpskoj delegaciji dok on ne osmisli i razradi „tehnologiju“ priopćenja sunarodnjacima.⁶⁴ Ipak, Milošević nije „dao“ cijeli grad, prepredeni

⁵⁸ Niz je primjera Izetbegovićevog svojevrsnog napada i prozivanja bosanskohercegovačkog premijera Silajdžića za loše socijalno stanje u državi. Vidjeti: "Sačuvali smo jedinstvo naroda" (Tribina SDA Stari grad – Sarajevo, 29. 8. 1994.) U: Alija Izetbegović, *Robovi biti nećemo. Govori 1990-1995*. Sarajevo: GIK OKO, 2005, 141.

⁵⁹ A. Izetbegović, *Sjećanje*, 300.

⁶⁰ Brendan Simms, *Najsramniji trenutak. Britanija i uništavanje Bosne*. Buybook: Sarajevo, 2002, 269.

⁶¹ Džemal Najetović, *Britanska politika u Bosni i Hercegovini 1992-1995*. Sarajevo: DES, 2008, 187.

⁶² I. Komšić, *Preživljena zemlja*, 407.

⁶³ C. Bildt, *Misija mir*, 213.

⁶⁴ R. Holbrooke, *Završiti rat*, 291.

balkanski majstor obmane, sarajevsko naselje Grbavica, ostavio je u RS-u što je njegovu ponudu činilo vrlo manjkavom i, u osnovi, neistinitom. Kasnijim tokom pregovora i ovo naselje je, ipak, ostalo dijelom Sarajeva da bi konačno bilo reintegrirano 19. marta 1996. godine.

Izgledalo je da je nedefinirano ostalo još Brčko. Rješenje nije bilo na pomolu, konferencija je propadala. Izetbegović je predložio arbitražu za ovaj grad u naredna tri mjeseca.⁶⁵ Christopher nije dao nikakav komentar u vezi prijedloga samo je napustio sobu. Ovo je bilo posljednje Izetbegovićevo značajnije pregovaranje. Narednih nešto manje od 48 sati Haris Silajdžić je bio lider bosanske delegacije u kojima je uspio isposlovati mnoštvo ustupka od Miloševića, a koje je sam Milošević, vjerovatno, bio i predvidio. No, Milošević je u jednom trenutku uvidio kako se omjer 51:49 narušio u korist Federacije (bilo je sa ustupeima oko 55:45) i reagovao je ljutito. Tražio je da omjer bude kako je i dogovoreno, jer u protivnom nema nikakve mogućnosti da se dogovor postigne zbog sigurnog odbijanja bosanskih Srba.

Mudro Silajdžićevo pregovaranje donijelo je značajne dobitke u kvalitativnom pogledu, no, trebalo je nešto dati Srbima. Kompromis je napravljen sa područjem južno od Mrkonjić Grada koje su snage HV-a zauzele tokom *Oluje*.⁶⁶ Milošević je pristao i pružio ruku, Silajdžić je prihvatio. Nastalo je slavlje. Ovaj postignuti „mir od trideset sedam minuta“, kako ga je nazvao Holbrooke, izgledao je nestvaran, nisu ni slutili da će gotovo sve propasti, pa su pozvali Izetbegovića na slavlje.

Veće ranije novopridošli Granić i Šušak, kada su vidjeli mapu, zamjerali su Silajdžiću što je dao „hrvatska područja“ (radilo se o slabo naseljenom srpskom području) i naglasili su da Tuđman to neće prihvatiti. Holbrooke se nije puno brinuo i smatrao je ovu situaciju rješivom.⁶⁷ Pokazivao je da vlada procesom i da može izvući nekog skrivenog aduta. Izetbegović je, pak, odbio plan. Kako sam kaže, kada su ga pozvali na slavlje razmišljao je o Brčkom i prvo što je pogledao na mapi bilo je to područje BiH. „Bez Brčkog ne mogu prihvatiti sporazum“, kazao je.⁶⁸

Brčko je i Srbima bilo od izuzetne važnosti i imalo je veliki strateški značaj jer je bilo poveznica zapadnih okupiranih područja u BiH i Hrvatskoj sa Srbijom i ostatkom RS-a na istoku BiH. Još 11. maja 1994. godine, Radoslav Brđanin, kasnije osuđen pred Haškim tribunalom kao ratni zločinac za zločine počinjene na području Bosanske krajine, na skupštini je kazao da „oko Brčkog nema pogodbe, bez Brčkog

⁶⁵ A. Izetbegović, *Sjećanje*, 313.

⁶⁶ R. Holbrooke, *Završiti rat*, 299.

⁶⁷ C. Bildt, *Misija mir*, 224; R. Holbrooke, *Završiti rat*, 300; A. Izetbegović, *Sjećanje*, 314.

⁶⁸ A. Izetbegović, *Sjećanje*, 314.

nema RS niti RSK. Mi moramo reći svijetu da mi nismo ratnički raspoloženi, ali svijet mora znati sledeće: da sve i jedan Srbin mora postati kamikaza u obrani Brčkog”.⁶⁹

Sve je palo u vodu. Silajdžić je izjurio iz prostorije sa riječima da to više ne može trpjeti.⁷⁰ Spavanje je izgledalo kao dobar izlaz, a Clinton je morao reagirati i donijeti konačnu presudu. Upravo se to dogodilo. Plan Američkog tima bio je da predsjednik Clinton uputi pozive Tuđmanu i Izetbegoviću i kaže im da je posljednja šansa za postizanje mira. Administracija je savetovala da se Izetbegovića ne zove jer može biti protumačeno kao pritisak na bosansku stranu, a što su Amerikanci nastojali izbjeći. Teret je, doista, bio na Izetbegovićevim leđima.⁷¹ Clinton ga je cijenio zbog hrabrog i tvrdoglavog odbijanja da se preda pred srpskom agresijom (*brave and stubborn refusal of Izetbegović and his comrades to give up in the face of bosnian serb aggression*).⁷²

Pregovarači, prije svih Bildt i Holbrooke, bili su uvjereni da Izetbegovića ne zanima mir već osveta. Je li još bio u onome stanju kao u Mostaru 28. augusta? Teško je reći. Izetbegović je isticao Brčko kao posljednju neriješenu tačku. To njegovo zahtijevanje, moguće, osnažio je i Komšić rezolutnim stavom da je Posavina (koridor) ključ za opstojnost BiH. Zvao je i profesor Ivo Banac apelirajući na Izetbegovića da se ništa ne potpisuje.⁷³ Izmučen stradanjem vlastitoga naroda, a i zdravlje ga nije baš služilo, Izetbegović je, zapravo, žudio za prekidom rata. No, ne bez određene dobitka. Ako ne može postignuti pravedan mir, onda barem treba dobiti Brčko.

Tuđman je pokrenuo stvari naprijed nakon Clintonovog poziva koje su dovele do davanja teritorija prema dogovoru Silajdžić–Milošević, ali i povratka posavskih gradića Šamca i Orašja Federaciji.⁷⁴ Za Tuđmana je to bio dobitak u svakom slučaju. Ostalo je da Izetbegović da jedan postotak i omjer 51:49, bio bi zadovoljen, ali on nije imao namjeru to učiniti. Američka administracija bila je na granici, konferenci-

⁶⁹ Svedočenje vještaka Donia J. Robert /Centar za proučavanje Rusije i Istočne Evrope Univerzitet Mičigen/ pred međunarodnim krivičnim sudom za bivšu jugoslaviju na osnovu pravila 94bis predmet br. it 03-69, Tužilac protiv Jovice Stanišića i Franka Simatovića. Izvodi iz govora u Skupštini Republike Srpske, 1991-1996, razvrstani po temama /radna verzija/. Podneseno 17. mart 2008, 23.

⁷⁰ R. Holbrooke, *Završiti rat*, 300.

⁷¹ I. Komšić, *Preživljena zemlja*, 411.

⁷² B. Clinton, *My Life*, 684.

⁷³ I. Komšić, *Preživljena zemlja*, 411.

⁷⁴ R. Holbrooke, *Završiti rat*, 303.

ja je propadala i dali su Izetbegoviću jedan sat da donese konačnu odluku. Postotak je naposljetku bio spreman prepustiti, ali ne i Brčko.⁷⁵

Izetbegović je pakirao kofere i s gorčinom u ustima spremao se na put prema Bosni. Nije znao za rasplet i Miloševiću nevjericu da „Bosanci ne prihvaćaju sporazum“. Svojim ponašanjem pred Holbrookeovim izaslanicima pokazivao je koliko mu je značajno da ode iz Daytona sa sporazumom i skorim skidanjem sankcija za SRJ. Predložio je da „on i Franjo“ potpišu, a Izetbegović može naknadno, no Christopher nije pristao na to.⁷⁶ Ujutro, nakon kratkog sna, Milošević je došao do Holbrookea, ali nakon kratkog razgovora sa Tuđmanom. Ponudio je arbitražu za Brčko u narednih godinu dana. To je bio okidač, Christopher i Holbrooke su skoro trčali bazom grozničavo pokušavajući predati Izetbegoviću nenadanu ponudu. „Ovo nije pravedan mir. Ali mome narodu je potreban mir“, rekao je i pristao na nagodbu.⁷⁷

Govoreći o ovim trenucima odluke, Silajdžić je o Holbrookeu rekao da mu je „ličio na čovjeka na vratima gasne komore koga su upravo povukli nazad“.⁷⁸ Za američku administraciju ovo je bio dobitak jer je njihov integritet ostao neokrnjen. Clinton je oko podne saopćio „radosnu vijest“, a za 15 sati istoga dana (21. novembar) zakazano je i parafiranje sporazuma. Obraćajući se ovom prilikom, Izetbegović je poruku zaključio riječima: „Ovo možda nije pravedan mir, ali je pravedniji od nastavka rata. U situaciji kakva jest, u svijetu kakav jest, bolji mir se nije mogao postići. Bog nam je svjedok da smo učinili sve što je bilo u našoj moći da nepravda za naš narod i našu zemlju bude manja“.⁷⁹

Novinaru magazina *Ljiljan* na povratku je pojasnio što je značilo „U svijetu kakav jeste...“ odgovorom da je to svijet u kojem je moguće povesti nepravedan rat i nametnuti nepravedan mir. Daytonski sporazum potpisan je u Parizu, u prisustvu predsjednika Clintona, kancelara Kohla, premijera Majora, ruskog premijera Černomirdina te EU pregovarača Bildta i predsjednika Chiraca 14. decembra 1995. godine i pored *Općeg mirovnog sporazuma*, sadržavao je 11 aneksa. Potpisnici su bili Izetbegović, Milošević i Tuđman čime su potvrđene i uloge Srbije i Hrvatske u ratu u Bosni i Hercegovini.

⁷⁵ A. Izetbegović, *Sjećanje*, 314.

⁷⁶ R. Holbrooke, *Završiti rat*, 307.

⁷⁷ *Isto*, 308.

⁷⁸ L. Silber – A. Little, *Smrt Jugoslavije*, 316.

⁷⁹ A. Izetbegović, *Sjećanje*, 316.

Daytonskim mirovnim ugovorom zaustavljeno je stradanje i razaranje i to je njegov najveći domet jer su sve ostale odredbe i rješenja Bosnu i Hercegovinu zaustavili i zamrznuli u nejasnom *statusu quo* koji nijednoj od tri etničke zajednice ne može odgovarati. No, dolaženje do njega smatralo se pobjedom međunarodne zajednice, u prvom redu SAD-a, jer je uspješno završena 'bosanska kriza', globalni politički problem koji se trebao reducirati i staviti pod kontrolu.

Upravo u ovome kontekstu, dakle kontekstu globalnih međunarodnih odnosa, treba sagledavati i sudbinu Bosne i Hercegovine te pitanja pravednosti i pravičnosti. Mirovni ugovor iz baze Wright-Patterson je najbolje moguće rješenje kojim bi svi bili podjednako zadovoljni i/ili nezadovoljni. Stoga ni pitanje normalizacije Bosne i Hercegovine neće biti bitno drugačije tretirano sve dok unutarnje snage – etničke zajednice i njihovi politički predstavnici – ne odluče da država treba biti funkcionalna i rasterećena. Tada bi globalni koncept imao sporedan značaj i bio bi djelom redefiniran ■

DAYTON NEGOTIATIONS – ACHIEVING THE POSSIBLE?

Summary

The Dayton peace agreement stopped the killings and devastation which is its greatest achievement since all of its other regulations and solutions have blocked and frozen Bosnia and Herzegovina in an unclear *status quo* which does not suit any of the three ethnic communities. However, the negotiations which brought about the agreement were considered as a great victory of the International community, primarily of the USA, since they successfully resolved the 'Bosnian crisis', a global political problem which had to be reduced and placed under control.

It is exactly within this context of global international relations that the destiny of Bosnia and Herzegovina should be observed along with the issues of rightfulness and justice. The peace agreement from the Wright-Patterson base was the best possible solution which would please or displea-

se everybody in equal measure. Therefore, the issue of normalization of Bosnia and Herzegovina will not be treated differently until the internal powers – the ethnic communities and their political representatives – decide that the state should be functional and unburdened. Then the global concept would have a secondary significance and would be partially redefined ■